

augmentativae addi debuit virtus nutritiva, per quam alimentum convertatur in substantiam aliti, illudque et conservet et augeat et reddat idoneum ad generandum simile sibi, ideoque nutritiva potentia deservit augmentativae et generativae (1).

Oppon. 5.º In viventibus praeter tres memoratas operationes, plures aliae inveniuntur, uti est attractio alimenti, concoctio eiusdem, circulatio humorum, transpiratio, respiratio, secretio, et excretio. Atqui si ita est, perperam statuuntur tres partes seu virtutes animae vegetativae. Ergo.

Resp. Dist. mai. Sunt plures aliae operationes quae ordinantur ad tres illas praecipuas ut media ad finem, *Conc.* Quae versantur circa aliquem finem ab alio distinctum, *Neg. Contradist. min. Neg. cons.*

Explico. Duplex discernendum est operationum genus in viventibus vegetabilibus; aliae enim versantur circa finem, et dicuntur finales; aliae ex adverso ministrant et disponunt materiam ad formam finalem, et versantur circa media. Nos in praesenti quaestione tractamus de praecipuis virtutibus, nempe de finalibus, non autem de iis quae ad finales ordinantur. Iam vero triplex est animae vegetativae finis. Primus est conservare individuum cum debita mole et quantitate, illud alendo et reparando partes deperditas, et ad hunc finem ordinatur pars nutritiva. Secundus est augere individuum perducendo illud ad debitam molem, et ad hunc finem ordinatur pars augmentativa. Tertius est propagare speciem, et ad hunc ordinatur potentia generativa. Cetera autem requiruntur, ut media ad hos tres fines.

ARTICULUS V.

DE SINGULIS OPERATIONIBUS ANIMAE VEGETATIVAE ET DE EARUM MATERIA.

CONTINUATIO RERUM. In superiori articulo generatim egimus de tribus virtutibus et operationibus animae vegetabilis ad eius naturam quodammodo cognoscendam; nunc recta disputandi ratio postulat, ut de singulis seorsum aliquid uberius dicamus: sic ex operationibus intimius perceptis intellectus noster evehitur ad principium melius cognoscendum, ex quo tales operationes emanant. Iam vero potentiae vegetabilium sunt virtutes activae, idest *principia immutandi aliud in quantum est aliud*; quare ad illas cognoscendas aliquid dicendum venit de earum obiecto, quod se habet per modum materiae, quae immutari debet, et subinde per modum finis specificantis et distinguentis potentiam. Hoc obiectum seu materia dicitur alimentum, nempe

(1) Cf. S. THOM. Q. Q. DD. *De Anima*, a. 13 ad 15; cf. etiam 1 p. q. 78, a. 2 ad 3.

substantia, quae convertitur in substantiam viventis, seu aliti, ut illud nutriat, augeat, et propaget (1).

Alimentum in se spectatum. Cum operatio propria viventis vegetativi sit uti alimento ad sui conservationem, augmentum, et propagationem, cumque alimentum ad hoc converti debeat in substantiam aliti, recensendae sunt cum Aristotele proprietates sui conditiones necessariae, quae in ipso requiruntur, ut anima eo utatur, tanquam materia ad operationes nutritionis, augmenti et generationis.

Prima conditio est ut alimentum sit quodammodo oppositum et contrarium alito; nam alimentum debet transmutari et converti in substantiam viventis, quod alitur; sed transmutatio concipi nequit, nisi habeatur transitus de opposito in oppositum. Ergo alimentum esse debet quodammodo oppositum alito. Quod si quis contra dicta argueret ex eo quod illud, quod convertitur in substantiam alterius debeat esse alteri simile, non vero contrarium; ipsi occurrendum foret animadvertendo, instantiam ludere in ambiguis; nam alimentum potest spectari bifariam, vel antequam sit concoctum et digestum, vel post concoctionem et digestionem: in primo sensu opponitur alito, ad quod comparatur ut patiens ad agens, et simile non patitur a simili: in secundo sensu, nempe post varias transmutationes et concoctiones, est simile alito, et sic eidem additur, ut ipsum nutriat. Quocirca, hoc delectu rerum adhibito, soluta penitus remanet difficultas; nam alimentum indigestum est contrarium alito, secus minime posset pati ab alito in eiusque substantiam converti: ex adverso alimentum digestum est simile alito, secus non posset ipsi uniri, ipsumque augere. Secunda conditio est, ut alimentum non solum sit contrarium; sed etiam sit ita contrarium alito, ut alitum non solum possit generari, sed etiam augeri per tale contrarium. Nam sanum et aegrum sunt contraria, et in se mutuo transmutabilia, et tamen aegrum non dicitur alimentum sani; quia sanum non augetur ex aegro.

Alimentum per ordinem ad tres operationes. Alimentum in quantum ut materia deservit triplici operationi vitae vegetativae dicitur nutritivum, secundum quod est in potentia illud, quod nutritur: est augmentativum, prout est quantum, idest affectum quantitate: demum est generativum, secundum quod est in potentia aliud simile generanti. Ita res declarari potest per partes. Et primo quidem alimentum in tantum est nutritivum, in quantum converti valet in substantiam aliti. Iam vero impossibilis foret haec conversio, nisi alimentum esset in potentia alitum. Ergo alimentum est nutritivum, quatenus est in potentia alitum. Verum enim non alitur neque nutritur, nisi corpus animatum. Ergo alimentum per se, et non per accidens debet esse in potentia corpus animatum. Deinde ali-

(1) De hac materia cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. VI.

mentum est augmentativum, quatenus potest efficere maius alitum. Sed potest efficere maius, quia est quantum. Ergo alimentum est augmentativum ex eo quod est quantitate affectum.

Demum alimentum est generativum, quatenus generans uti potest superfluo alimento ad gignendum aliud sibi simile. Sed non potest illo uti ad hoc munus, nisi esset in potentia aliud simile generanti. Ergo alimentum est generativum secundum quod est in potentia aliud simile alito. Paucis haec tria complectendo dicimus, alimentum esse nutritivum, quia est in potentia substantia aliti; esse augmentativum, quia est quantum, et ideo potest addi quantitati aliti; esse generativum, quatenus est in potentia aliud simile alito (1).

Virtutes vegetativae definiuntur. Quae a nobis proxime explanata sunt de alimento tum in se considerato, tum per ordinem ad nutritionem, augmentum, et generationem, viam parant ad definiendas tres virtutes vel operationes animae vegetabilis. Quomodo autem huiusmodi facultates operentur suasque exercent actiones non est nostrum persequi; nam hoc declarare proprie ad physiologiam attinet.

Quid vis nutritiva? Iuxta doctrinam Aristotelis de anima vegetativa traditam, quam politiones philosophi amplectuntur, potentia nutritiva definitur: *Principium quo vivens potest conservare seipsum reparando partes perditas per conversionem alimenti in suam substantiam.* Ad nutritionem ergo tria potissimum necessaria sunt; nimirum, id quod nutrit, id quod nutritur, et id quo aliquid nutritur. Nutriens est anima, nam nutriens est id, quod convertit alimentum in substantiam nutriti; et hoc ad animam spectat, ex qua omnis vis vitaliter agendi dimanat. Quod nutritur est corpus animatum; illud quippe nutritur in quod convertitur alimentum; sed alimentum non convertitur nisi in corpus animatum. Demum id quo corpus animatum nutritur est alimentum; nam alitum nutritur eo, quod in propriam substantiam convertitur; id vero quod convertitur in substantiam nutriti est alimentum. Quocirca vivencia vegetabilia per virtutem sese nutriendi, qua pollent, alimenta quibus utuntur assimilant suae substantiae, ut in eam converti valeant ad suam esse et debitam quantitatem conservandam. Uti enim monet Aquinas: « Quod nutritur, assimilatur sibi nutrimentum, unde oportet in nutrito esse virtutem nutritionis activam, cum agens sibi simile agat » (2). Et re vera planta nullo pacto posset iacturas suas reparare ope alimentorum, quae ipsi ab humo vel ab aëre suppediantur, nisi ob vim nutritivam alimenta similia eorum efficeret, quorum iacturam passa fuit (3).

(1) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. VI, text. 46-47.

(2) *Contra gent.* lib. II, cap. LXXXIX.

(3) Quo pacto cibus mutatur in veritatem naturae humanae, nempe in carnem, late explicatur a S. THOM. I p. q. 119, a. 1.

Ex his intelligitur descriptio nutritionis tradita a Silvestro Mauro, iuxta quem nutritio vitalis dicitur: *Aggeneratio novae partis factae ex alimento introsuscepto, et concocto virtute formae moventis sua organa ad partes perditas instaurandas* (1).

Quid vis augmentativa? Potentia augmentativa definitur: *Principium quo vivens potest ex alimento assequi maiorem quantitatem.* Actus vero istius potentiae, nempe augmentatio dicitur a Silvestro Mauro: *Aggeneratio novae substantiae quantae, ut quanta est, factae ex alimento introsuscepto virtute formae ad acquirendam debitam magnitudinem* (2). Uti enim superius adnotavimus, cum natura initio non dederit viventibus magnitudinem illam, quae necessaria est ad operationes naturae suae accommodatas exercendas, ipsis suppeditare debuit aliquam facultatem per quam ita possent in dies augeri et crescere, ut debitam consequerentur molem; et huiusmodi est potentia augmentativa.

Quid vis generativa? Potentia generandi definitur: *Principium quo vivens potest producere aliud vivens sibi simile et quodammodo coniunctum.* Operatio autem istius potentiae, nempe generatio communiter ab omnibus Theologis et Philosophis catholicis definitur: *Origo viventis a vivente principio coniuncto in similitudinem naturae* (3). Qua ex definitione generatio viventium secedit tum a creatione et ab effectione, tum ab illa generatione, quae communiter dicitur de inorganicis in qualibet mutatione substantiali. Et primo quidem discriminatur a creatione et effectione. Nam id quod generatur, ex substantia gignentis promanat, cum per semen ab ipsa decisum oriatur. Contra quod creatur vel efficitur extrinsecus, oritur vel ex nihilo, vel educitur ex materia immutata secundum accidens. Rem sic Damascenus eleganter explicat: « Generatio quidem in hoc consistit, ut ex gignentis substantia proles eiusdem cum gignente substantiae producatur: at creatio et effectio hoc tantum requirit, ut extra et non ex creatis et efficientis substantia fiat illud, quod creatur aut efficitur omninoque quantum ad essentiam dissimile est » (4).

Secundo generatio viventium discriminatur a generatione inorganicorum, eo quod in illa principium coniunctum, a quo res producit, adest; in hac huiusmodi principium desideratur. Audi Aquinatem: « Dicendum quod cum generatio sit communis omnibus corporibus corruptibilibus; tamen corporibus animatis est specialis modus generationis, et propter hoc etiam habent specialiter inter alias vires animae vim vegetativam. In viventibus enim primo ex generante deciditur aliquid, quod est sufficiens ad generationem quan-

(1) *Quaest. philos.* lib. IV, q. 34.

(2) SILV. MAURUS, loc. cit. q. 35.

(3) S. THOM. I p. q. 27, a. 2.

(4) *De fide orth.* lib. I, cap. VIII; cf. ARIST. *De generat. animal.* lib. I, cap. XIX.

tum ad principium activum et passivum . . . Et ideo sequitur secundum, scilicet quod generatio est per modum exitus a generante, quod non est in generatione inanimatorum. Tertium autem est, quod generatum exiens a generante in principio generationis adhaeret ei, et est in eo vel per contactum vel per consolidationem, ut patet in fructibus, qui colligantur plantis » (1)

SCHOLION. Definitio vitae vegetativae. Intellectus noster essentias rerum non intuetur immediate; sed per operationes agendique virtutes ratiocinando colligit essentiam principii, ex quo tales operationes virtutesque promanant; et consequenter per proprias operationes et potentias cuiusque rei essentiam declarat ac definit. Quam ad rem explicata materia circa quam viventia vegetabilia operantur, et declaratis tribus praecipuis operationibus et virtutibus animae vegetativae, facile colligere possumus et proponere accuratam definitionem viventis vegetabilis, quae in eo sita est quod vita vegetativa dicatur: *Principium, quo substantia sese nutrit, auget, et propagat.* Quia in definitione et continentur tres praecipuae operationes, quae propriae sunt vegetantium, et per vocabulum *sese* declaratur immanentia operationis, quae ad omnia viventia spectat. Sic per traditam definitionem vivens vegetabile utriusque seungitur tum a corporibus inanimis, tum ab aliis viventibus, quae perfectiorem vitae gradum sibi vindicant.

Definitio a nobis mox prolata commode reduci potest ad definitionem Aristotelis, qui breviori utens formula, ex sola operatione generativa vitam vegetabilium notificavit inquis: « Quoniam autem sine appellare omnia iustum est: finis autem est generare quale ipsum, erit utique prima anima generativum quale ipsum » (2).

Generatio quippe cum sit praestantior finaliorque ceteris duabus operationibus, quae ipsi deserviunt, ambas quodammodo complectitur et virtualiter continet. Quod sapienter sic notavit Angelicus Doctor: « Quia omnia definiuntur, et denominantur a fine; finis autem operum animae vegetabilis est generare alterum simile sibi, sequitur, quod conveniens sit definitio animae vegetabilis, ut sit generativa alterius similis secundum speciem » (3). Non est ergo approbandus Georgius Cuvierius, qui vitam vegetabilem definivit ex operatione nutritiva. Cum enim nutritio sit prima imperfectiorque operatio, quae in vivente exeritur, nutritioni attribui potest ratio vitae; sed minime sequitur, notionem vitae tradendam esse ex nutritione, quae alias duas operationes non complectitur, ideoque mancam et imperfectam expli-

(1) In 3. *Sent.* Dist. 8, q. 1, a. 1; cf. PATAVIUM, *De theol. dogm. De Trin.* lib. V, cap. VIII, n. 8.

(2) ARIST. *De Anima*, lib. II, text. 49.

(3) *De Anima*, lib. II, lect. 6.

cationem definiti exhibet. Nam aliquid commune, ut cum Aquinate loquamur, potest specialiter attribui alicui bifariam; vel quia perfectissime invenitur in eo, et sic attribuiamus cognitionem intellectui; vel quia primo invenitur in eo, et sic attribuiamus vitam animae vegetabili, quia in actibus eius primo apparet vita (1). Iam vero differentia specifica in qualibet definitione perfecta sumenda est ab eo, quod perfectius formalisque est in aliqua re.

ARTICULUS VI.

NATURA ET ESSENTIA ANIMAE UBERIUS EXPLICATUR.

CONTINUATIO RERUM. Corpora viventia hoc differunt a corporibus non viventibus, quod illa animam habeant, haec vero anima carent; ideoque prima etiam nuncupari solent corpora animata, secunda dicuntur corpora inanima. Quocirca cum corpora vivant per animam, in explicanda communi ratione vitae, et in enodandis diversis vitae gradibus ac perfectionibus, quae elucent in substantiis animatis, exorsi sumus a generali definitione animae, quae a Philosopho dicitur: *Actus corporis physici potentia vitam habentis.* Nunc autem, explicato primo gradu vitae et declaratis praecipuis vitae vegetativae operationibus, facillime nobis parata erit via ad doctrinam de anima in communi spectata plenius explicatiisque tradendam. Hoc a nobis praestabitur, declarando singulas particulas memoratae definitionis, et afferendo rationes ob quas anima definitur actus corporis physici potentia vitam habentis. Ut autem ordini et perspicuitati serviamus, quaedam cum Philosopho praeponenda sunt

Adnotandum I. Multiplex rerum divisio. Principio quidem ens dividitur in plura genera, quorum principem locum sibi vindicat genus substantiae; et cum substantia sit aliquid completum in suo esse et in sua specie, in definitione substantiae nihil ponitur, quod sit extra essentiam definiti. Contra in definitione accidentis ponitur subiectum, quia accidens non habet esse et speciem independentem a subiecto; et hoc idem proportionaliter dicendum est de forma substantiali, quae est pars speciei. Secundo substantia iterum dividitur in materiam, formam, et compositum. Materia per se non est in determinata specie corporis; sed per formam determinatur et constituitur in certa specie: forma est id per quod res ponitur in determinato gradu perfectionis; compositum est id quod coalescit ex materia et forma, quodque habet plenam expletamque rationem substantiae, et dicitur *hoc aliquid*. Hinc materia habet rationem determinabilis; forma habet rationem deter-

(1) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De ver. q. 14, a. 5 ad 12.*

minantis; compositum habet rationem rei determinatae, quae est formaliter in praedicamento substantiae. Tertio actus dividitur in actum primum et actum secundum. Actus primus est ille, per quem ita actuatur potentia, ut dicat ordinem ad ulteriorem actum. Actus secundus est ille, ad quem ordinatur actus primus: sic vita in actu primo est ipsum esse viventis, in actu secundo est operatio vitalis.

Adnotandum II. Corpora sunt manifestius substantiae, quam componentia eorumdem, idest materia et forma; et ex corporibus corpora naturalia perfectius sibi vindicant rationem substantiae, cum ipsis ratio substantiae competat tum ratione materiae, tum ratione formae, secus ac corporibus artificialibus, quibus dumtaxat tribuitur ratione materiae, quia forma artis est accidentalis. Haec autem corpora naturalia bipartim habent divisionem; alia quippe sunt viventia; alia vero sunt expertia vitae. Vitam sibi vindicant, quae ab intrinseco nutriuntur, augentur, et minuuntur; et ex adverso quae ab intrinseco non nutriuntur, non habent vitam. Sumitur signum a nutritione; nam nutritio est communis omnibus viventibus, non autem sensatio et intellectio. Ex dictis duo rite inferuntur: 1) corpora viventia esse substantias; nam corpora naturalia sunt manifestissime substantiae; corpora autem viventia sunt manifestissime corpora naturalia; 2) corpora viventia esse substantias eo pacto, quo compositum ex materia et forma dicitur substantia. Siquidem corpora vitam habentia sunt substantiae determinatae ad speciem viventis per animam, per quam vivunt; ideoque sunt substantiae compositae ex corpore tamquam ex materia, et ex anima tamquam ex forma.

Adnotandum III. Sicut Philosophus late explicat (*Poster. Analyt. lib. II, cap. V*), definitio alicuius rei potest esse triplex, secundum quod vel declarat solum *quid sit res*; vel solum explicat *propter quid sit res*, nempe assignat causam; vel demum complectitur utrumque. Si primum, definitio erit conclusio demonstrationis: si secundum, erit principium demonstrationis; si tertium, erit demonstratio situ seu positione differens; nam in ea ponitur principium et conclusio demonstrationis, sed non secundum ordinem syllogisticum. Res illustratur ab Aristotele exemplo ducto a definitione eclipsis lunae. Quaerenti quid sit eclipsis? Responderi potest: vel est privatio luminis in luna; vel est interpositio terrae inter solem et lunam; vel demum est privatio luminis in luna propter interpositionem terrae. Nos ergo definientes animam, primum afferemus definitionem explicantem *quid est anima*, et secundo definitionem declarantem *propter quid sit*; et sic per utriusque definitionis complexionem plenam et perfectam animae definitionem praestabimus. His in antecessum notatis, definitionem animae ab Aristotele assignatam, nempe quod anima sit actus corporis physici organici, duplici propositione illustrabimus.

PROPOSITIO I.

Anima est actus seu forma substantialis corporis physici in potentia habentis vitam in actu secundo, seu in potentia ad operationes vitales.

Definitio declaratur simul et per singulas partes demonstratur. Et primo quidem in hac definitione assignatur genus, differentia, et subiectum, quae omnia determinanda sunt ad perfectam naturam alicuius formae declarandam. Anima ergo ponitur in genere substantiae; ponitur ut actus substantiae compositae ex materia et forma; denique ponitur ut actus corporis organici. Haec singillatim evolvida sunt.

I. Anima ergo est in genere substantiae; nam anima est id per quod corpus vivum specificatur, et substantialiter differt a corpore inanimato. Iam vero id, quo aliquod corpus specificatur et substantialiter differt ab alio, non potest esse in genere accidentis. Ergo anima est in genere substantiae. Assumptio ex eo patet, quod vivere viventibus est esse, nempe substantia eorum. Insuper anima est primum principium motus in viventibus; nam ablata anima viventia propriis motibus non agitantur. Atqui primum principium motus non potest esse accidens, nam accidens movere nequit, nisi in virtute alicuius principii substantialis. Ergo anima est in genere substantiae.

II. Anima est actus seu forma; nam cum substantia naturalis vivens dividatur in materiam, formam, et compositum seu corpus, cunque anima non sit neque corpus neque materia; consequens est, ut sit actus seu forma. Et primo quidem non est corpus; nam, ut utamur argumento, quod illustris evidentiusque iudicatum fuit a S. Thoma, anima est primum principium vitae. Iam vero primum principium vitae non potest esse corpus; secus corpori non competeret esse vivum quia habet animam, sed quia corpus est, ideoque omne corpus viveret. Ergo anima non est corpus (1). Insuper corpus, sicut Aristoteles argumentatur, non potest esse simul cum qualibet parte alterius corporis, cum non sit penetratio corporum. Sed anima est in qualibet corporis parte, nam in qualibet parte est eius operatio, nempe nutritio, motus, sensus. Ergo anima non est corpus. Demum corpus vivum componitur ex vivificabili et vivificante. Sed anima non est tale compositum, cum sit id quo corpus vivificatur. Ergo non est corpus. Sed si anima non est corpus, multo minus erit materia, tum quia materia est in potentia ut vivificetur per animam, tum quia corpora viventia non differunt a non viventibus per materiam, sed differunt per animam, tum quia materia non est principium activum motus, quod proprium est animae.

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 75, a. 1.

Quae cum ita habent, concludendum est per locum a divisione, animam esse formam, et actum corporis, et quidem actum primum; quandoquidem iam monuimus, eam esse in genere substantiae. Ad rem Angelicus Doctor: « Per animam intelligimus id quo habens vitam vivit: unde oportet, quod intelligatur sicut aliquid in subiecto existens . . . Sic igitur cum sit triplex substantia, scilicet compositum, materia, et forma; et anima non sit ipsum compositum, quod est corpus habens vitam, neque est materia, quae est corpus subiectum vitae, relinquatur per locum a divisione, quod anima sit substantia, sicut forma vel species talis corporis, scilicet corporis physici habentis in potentia vitam » (1). Quid autem intersit inter formam substantialem et accidentalem perspicue definitur a S. Thoma loco mox citato.

III. Subiectum animae. Quandoquidem anima est forma informans et non forma assistens (2), nam proprio subiecto tribuit esse viventis, quod efficere haud posset, nisi illud informando; ad tradendam expletam absolutamque definitionem animae, determinandum est, quale debeat esse eius subiectum, cum proprius actus recipi debeat in suo proprio subiecto. Iam vero anima, quae est actus corporis habentis vitam in potentia, idest corporis ab ipsa vivificati, subiectum sibi vindicat quod sit corpus organicum; nam corpus vivum per animam est in potentia ad operationes vitales; operatio autem vitalis sine organis nullo pacto effici potest. Ergo corpus quod est subiectum animae et dicitur habens vitam in potentia, esse debet corpus organicum. Hoc idem confirmatur inductione; nam experientia constat, omnia corpora viventia, quorum anima est actus, esse organis ornata, uti Aristoteles in ipsis plantis notavit (3), et uti evidentissime patet in animalibus.

Qua de re fas est concludere cum Aristotele, perfectam definitionem animae communiter spectatae, quae praescindit a diversis animarum perfectionibus ac gradibus, in eo esse statuendam, quod anima dicatur: *Actus primus corporis naturalis organici*. Sic enim statuitur genus et differentia animae. Genus enim animae assignatur in eo quod sit forma seu actus primus, in quo convenit cum omnibus formis substantialibus. Differentia autem sumitur ex eo quod anima, secus ac formae mineralium, sit actus primus corporis organici. Audiatur S. Thomas: « Anima cum sit perfectissima inter formas rerum corporalium, est principium diversarum operationum, et ideo requirit diversitatem organorum in suo perfectibili . . . Inter animas autem

(1) *De Anima*, lib. II, lect. 1.

(2) Quod anima, praesertim intellectiva, non sit forma assistens, erudite admodum vindicatur a TOLETO, in lib. II *De Anima*, cap. I, text. 11, q. 2.

(3) *De Anima*, lib. II, text. 6, n. 3.

anima plantarum imperfectior invenitur; unde in plantis minor est diversitas organorum, quam in animalibus » (1).

PROPOSITIO II.

Ex eo quod anima sit id quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus primo, iure colligimus, eam esse formam et actum corporis physici organici.

Declar. et prob. prop. Et primo quidem adnotandum venit, notiora et illustriora secundum naturam, propter imperfectionem intellectus nostri esse nobis ignotiora et obscuriora: et ideo, uti docet Aristoteles, intellectus noster ad notissima, rerum se habet sicut oculus noctuae ad maxime visibilia. Ex adverso quae magis nota sunt nobis, sunt imperfectiora et minus nota secundum naturam. Hinc intellectus noster ab effectibus et operationibus magis notis secundum nos, et minus notis secundum naturam progreditur ad cognoscendas essentias rerum, quae sunt notiores secundum se; et sic ex posterioribus ad priora cognoscenda procedit. Iam vero definitio explicans ipsam quidditatem animae per genus et differentiam, quae notior est secundum naturam, est minus nota nobis, quam aliqua definitio declarans quidditatem animae per effectus, quorum anima est principium. Ergo prior animae definitio superius allata demonstrari a nobis potest per aliam quamdam definitionem posteriore, quae animam describit in ordine ad suas operationes. Sic per secundam definitionem non solum declarabimus animae quidditatem; sed etiam rationem afferemus, quamobrem anima sit actus corporis physici organici; et consequenter perfectam absolutamque animae cognitionem obtinebimus.

Secundo adnotandum venit, esse quatuor potissimum vivendi modos eorum, quae apud nos vivunt, quaeque viventia animata dicuntur. Primus est modus, quo vivunt habentia intellectum: secundus, quo vivunt habentia sensum: tertius, quo vivunt habentia motum progressivum: quartus, quo vivunt, quae moventur motu nutritionis, augmenti, et diminutionis. Nimirum procedendo ab imperfecto ad perfectum, quaedam viventia tantummodo nutriuntur, ut plantae; quaedam nutriuntur, et sentiunt, ut animalia imperfecta; quaedam simul nutriuntur, sentiunt, et moventur loco, ut animalia perfecta; quaedam demum nutriuntur, sentiunt, moventur loco, et intelligunt, ut animalia rationalia. Iam vero animata differunt ab inanimis per hoc quod animata vivunt, inanima vero non vivunt. Ergo anima est principium vivendi secundum omnes istos modos; nempe anima est principium, quo primo quaedam corpora animata nutriuntur, sen-

(1) *De Anima*, lib. II, lect. 1.

tiunt, loco moventur, et intelligunt. Haec est definitio animae, per quam natura animae declaratur per suas operationes, et consequenter natura animae definitur definitione a posteriori per ordinem ad suas operationes, et dicitur: *Id quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus primo.*

Remanet nunc declarandum, ex hac definitione rite ostendi, animam esse actum primum corporis physici potentia vitam habentis. Quod sic effici potest cum Philosopho. Illud quod est primum principium vivendi, est viventium corporum forma et actus. Atqui anima est primum principium vivendi iis, quae vivunt vita vegetativa, sensitiva, locomotiva et intellectiva. Ergo anima est corporis viventis actus et forma. Haec demonstratio, uti notat S. Thomas, est manifeste a posteriori; nam ex eo quod anima est forma et actus corporis, est principium operationis vitalis, et non e converso (1).

Ut vis argumentationis evidenter evadat, notandum est cum Aristotele, id quo vivimus et sentimus dici posse dupliciter, sicut id quo scimus, vel id quo sani sumus. Scimus enim tum anima tum scientia, et sani sumus tum corpore tum sanitate; sed anima et corpore, tamquam subiecto aliud habente, nempe scientiam et sanitatem; scientia vero et sanitate primo et ratione sui, et non tamquam habente aliud. Pari ratione dicimus vivere tum corpore tum anima; sed corpore, tamquam habente aliud, nempe animam; anima vero primo et ratione sui. Jam vero cum dicimus aliquid esse vel operari duobus; altero, ut habente aliud; altero, per se et ratione sui; id quo dicimus esse et operari primo et ratione sui, est actus et forma alterius. Ergo cum vivamus corpore et anima; corpore quidem, tamquam habente animam; anima vero, in quantum anima est id, quo primo et ratione sui vivimus, in quolibet vivente corpus se habet ut materia et subiectum, anima ut actus et forma.

ARTICULUS VII.

DE VIVENTIBUS SENSITIVIS.

DEFINITUR QUAESTIO. Cum triplex sit viventium animalium genus, nimirum vegetabilium, sensitivorum, et intellectivorum, absoluta quaestione de viventibus vegetativis, aliqua dicenda veniunt de viventibus sensitivis seu de animalibus brutis. Qua in re pauca omnino attingemus, tractationemque restringemus ad investigandum, an in brutis animantibus revera detur vita sensitiva utrinque distincta

(1) Cf. S. THOM. *De Anima*, lib. II, lect. 3.

tum a vita vegetativa, quae invenitur etiam in plantis, tum a vita intellectiva, quae reperitur solum in homine. Cum autem ratio et natura vitae sensitivae non innotescat intellectui nostro, nisi per operationes, quae propriae sunt animae sentientis, qualis sit huiusmodi vita, idest quales sint proprietates viventis sensitivi, hic non explicabitur a nobis. Nam operatio sensibilis, quae dicitur sensitio vel cognitio sensitiva, in homine constituit propriam materiam circa quam intellectiva cognitio versatur, ideoque agentes de potentiis et operationibus animae intellectivae, simul agemus de potentiis et operationibus animae sensitivae. Quare ne easdem quaestiones bis agitare cogamur, nunc, data generali quadam notione et definitione operationis sensitivae, probabimus, animalia bruta vivere vita sensitiva, nempe habere animam tribuentem corpori organico non solum vivere, ut in plantis; sed vivere simul et sentire.

Veteres philosophi. Sententiae veterum philosophorum circa propositam quaestionem commode revocari possunt ad tres classes. Prima sententia est eorum, qui brutis omnem animam denegant, operationesque illas, quas nos vitales et sensitivas vocamus, putant esse operationes mechanicas exortas a principio materiali seu ex corpore subtilissimo, quod spiritum vocant. Huic opinioni e diametro opposita est secunda sententia, quae decernit, brutis inesse animam sentientem et intellectivam. Tertia demum opinio est eorum, qui tuentur, adesse in brutis animam sensitivam, sed rationis expertem.

Ad primam sententiam quod attinet, testis est S. Augustinus, multos existisse auctores ab antiquissima aetate ad suum usque aevum, qui non inesse animam brutis profitebantur (1). Hoc idem ex Aristotele patet, qui erudite exposuit et invicte refutavit philosophos illos, qui in explicanda natura admittebant solas causas materiales, ideoque animam reducebant vel ad aliquod corpus elementare, vel ad corpus ex variis elementis conflatum (2). Secundae sententiae patroni videntur fuisse Pythagoras, Anaxagoras, Parmenides, et deinceps Plutarchus, et Porphyrius. Tertia demum sententia, quae medium locum tenet, propugnata fuit et scientissime explicata ab Aristotele. Philosophus quippe naturam accurate speculatus docet, quatuor dari vivendi modos, nimirum vegetativum, sensitivum, locomotivum, et intellectivum. Primus tantum invenitur in plantis; primus et secundus reperitur in animalibus imperfectis; primus, secundus, et tertius viget in animalibus perfectis; omnes demum inveniuntur in homine (3). Aristotelis doctrinae, quae tum rationi tum vel maxime Sacris Literis concinebat, adstipulati sunt SS. Pares, veteresque alii Ecclesiae Scri-

(1) *De Gen. ad lit.* lib. III, cap. VIII.

(2) *De Anima*, lib. I, ab initio.

(3) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. III.

ptores, qui agminatim tuiti sunt, brutis animantibus neque denegandam esse animam sensitivam sentiendique facultatem, neque intellectum esse concedendum. In eadem sententia propugnanda concordēs fuerunt Scholastici omnes, inter quos honoris causa nominamus B. Albertum Magnum ob suos admirabiles de historia animalium libros XXVI, et S. Thomam, qui doctrinam Aristotelis de anima eruditissimis commentariis locupletavit, et in aliis suis operibus mirifice illustravit.

Recentiorum philosophorum sententiae. Cartesiani postquam negaverint realem compositionem materiae et formae in corporibus tum inanimis, tum viventibus, decernentes de anima sensitiva brutorum, illam vel in se subsistentem et a materia secundum esse separata, vel nullam, idest a materia minime distinctam ponere coacti sunt. Et re vera Cartesiani ne animantibus brutis animam per se subsistentem tribueret, docuit, belluas esse mera *automata*, idest machinas artificiose admodum fabricatas, ita ut omnes earumdem operationes nihil aliud sint nisi mechanicæ motiones, non secus ac motus alicuius horologii. Cartesianæ hæc opinio ita initio percubuit, ut nemo germanus Cartesianus haberetur, qui illam profiteri detrectaret (1). Verum cum opinionum commenta dies delect, posteriores Cartesiani ipsa vi naturæ sensusque communis coacti magistrum Cartesianum hac in re reliquerunt, tribuentes brutis animam; licet eorum nonnulli in oppositam eandemque erroneam concesserint sententiam, impertiendo brutis simul cum sensitiva animam rationalem. Sic Condillachius tuetur, bruta facultatibus intelligendi pollere, quæ arctioribus limitibus circumscribuntur, quam facultates intellectrices hominum (2). Inter has duas oppositas sententias ex eodem fonte fluentes, etiam in recenti ætate, tertia viget sententia unice vera, quæ docet, bestias anima pollere sensitiva, quæ nullo pacto dici potest intellectiva.

PROPOSITIO.

Bruta animantia non sunt automata, idest agentia solummodo per vires mechanicas; sed revera sentiunt, licet nullo pacto fruantur intelligentia.

Nota. Quid sit agere per vires mechanicas, a nobis explicatum est, quando egimus de corporibus inorganicis. Nomine sensus generatim intelligimus potentiam cognoscitivam seu perceptivam organicam, quæ ad hoc ut prodeat in actum, debet determinari ab obiecto sensibili et materiali, et sic illud cognoscere. Contra intellectus est

(1) Cf. DANIEL, *Suite du voyage du monde de DESCARTES*, lettre 1re touchant la connaissance des bêtes.

(2) *Traité des animaux*, chap. I et 2.

facultas apprehensiva vel cognoscitiva inorganica, quæ in cognoscendo non determinatur a substantiis sensibilibus et singularibus; sed a rerum materialium essentiis, quæ si considerantur per se et absolute, sunt universales, ideoque intellectus est cognoscitivus universalium. Hinc effatum sermone apud Peripateticos tritum: *Sensus est singularium, intellectus est universalium.*

Prob. 1.^a pars. Corpora inanima vel automata secundum definitas et ad unum determinatas naturæ leges moventur. Atqui belluæ non moventur secundum immotas et ad unum determinatas naturæ leges. Ergo animalia bruta non sunt automata. *Maior* exinde elucescit, quod iuxta præcipuam legem motus: Corpus motu agitato eandem velocitatem eandemque directionem servat, nisi ab extrinseca causa aut cohibeatur, aut ad aliam partem determinetur. *Minor* perspicua etiam est, cum hæc duæ leges evidentissime non serventur in motibus belluarum. Bruta quippe animalia, nulla causa extrinseca impellente, a quiete ad motum, et vicissim a motu ad quietem gradum faciunt; itidemque, manentibus iisdem extrinsecis causis, suorum motuum directionem prodigialiter mutant. Infinita essent exempla, quæ ad utrumque illustrandum afferri possent. Sic canes maxima velocitate currentes, ad vocem domini extemplo consistunt, emensumque iter repetunt, ut domini iussionibus præsto sint; et si quando ab aliquo homine impediuntur, de via deflectunt et per campos ad dominum remeant. Sic volucres quæ vel seorsum vel agminatim volant, audita voce hominis turbantur, volatumque alio velocius dirigunt. Sic si dominus ostendit cani lapidem et postea illum in aquam proicit, illico canis se in aquam precipitem dat, lapidemque in profundo demersum ore apprehendit, et affert ad dominum. Contra si quis aliquam belluam minatur et loco edito precipitare, illa fortiter obsistit, et e manibus hominis nititur effugere. Hæc autem omnia et horum similia velle explicare per leges mechanicas motus, esset hominis vel iocantis vel alios ludificantis. Sufficit hac de re cursim legere, quæ erudite admodum Aristoteles scripsit de moribus animalium, ut meridiana luce evidentiùs appareat, renovationem philosophiæ a Cartesio, Cartesianisque iactatam, fuisse totius veræ philosophiæ subversionem et interitum (1).

Confr. Ex eo quod motus mechanicus cum ineptissimus sit non solum ad explicandas actiones plantarum; sed etiam ad rationem scientificam reddendam operationum corporis inorganici, nonnisi per summam iniuriam vel per ceterorum hominum despicientiam afferri in medium possit ad operationes explicandas animantium brutorum.

Prob. 2.^a pars. In hac secunda parte demonstranda parum immoramur, cum ipsa sit consecrarium primæ, omnesque philosophi qui

(1) Cf. ARIST. *De animalibus historia*, lib. VIII et IX.

brutis vitam tribuant, illis etiam sensitivam concedant. Bruta enim, ut aliquod argumentum promamus, praedita sunt non secus ac homines organis ad actiones sensitivas exercendas. Sed organa ordinantur a natura, quae nihil frustra molitur, ad potentias et operationes. Ergo bruta vita sensitiva donantur. Confirmatur hoc idem ex eo quod in animantibus non solum videmus organa simillima organis, quae in homine ad sentiendum ordinata sunt, uti oculi, nares, aures; sed etiam ipsas sensitivas operationes cernimus, quae a nobis exeruntur. Sic animalia advocamus, ipsisque cibum ostendimus, ut se nutrant. Ipsa oculos ad vocantem convertunt, et viso cibo, accedunt ad illum arripiendum, si ipsis convenientem esse noverint.

Prob. 3.^a pars. Quae communis est tum omnibus Ecclesiae Doctoribus, tum omnibus illis qui serio philosophati sunt. Si enim bruta animalia ratione praedita essent, non operarentur semper idem, et eodem modo. Atqui bruta animalia operantur semper idem, et eodem modo. Ergo ratione destituuntur. Et revera proprium est rationis novas veritates ignotas ex notis ratiocinando colligere, et sic in dies novas veritates sibi comparare, quae applicatae ordini practico in causa sunt, cur agentia rationalia in operando iugiter progrediantur seseque perficiant. Exinde natae sunt artes tum liberales tum mechanicae: exinde tot inventa, tot nova diversaque media ad eundem finem ducentia. Iam vero experientia omnibus exploratum est, belluas semper operari idem et eodem modo. Sic licet aves artificiose admodum construant nidos; tamen semper opus suum eodem modo, eademque perfectione exsequuntur. Hoc maximo argumento est, opera illa procedere a natura, quae est ratio divinae artis indita rebus, quaeque *instinctus* dicitur; minime vero ab agentium ratione, cum proprium agentis rationalis sit ab inchoato et imperfecto ad absolutum expletumque suo quodam itinere progredi, et inter media ducentia ad finem aptiora deliberando seligere. Doctrinam hanc sic paucis complexus est S. Thomas: «Sensus in omnibus animalibus invenitur. Alia autem animalia ab homine intellectum non habent; quod ex hoc apparet, quia non operantur diversa et opposita quasi intellectum habentia; sed sicut a natura mota ad determinatas aliquas operationes et uniformes in eadem specie, sicut omnis hirundo similiter nidificat» (1). Memorato mox argumento addi potest alia ratio ex eo ducta, quod si bruta animalia intelligerent, ipsis concedenda esset etiam loquela, quae est proprium opus rationis. Quod autem bruta animalia non loquantur, velle hoc in dubium revocare, est hominis potius scurrantis, quam serio philosophantis (2).

(1) *Contra gent.* lib. II, cap. LXVI.

(2) Cf. S. THOM. 2-2, q. 110, a. 1; *Periherm.* lib. I, lect. 2.

SCHOLION. Demonstratum a nobis est, in brutis dari animam, eamque sentientem et rationis expertem; et sic, quantum instituti nostri ratio patiebatur, lustravimus tria regna naturae, nimirum minerale, vegetativum, et animale, quae distinguuntur inter se secundum diversam perfectionem formarum, per quam diversimode imitantur et enarrant Supremi Artificis bonitatem. Explicatis diversis gradibus substantiarum visibilibus et materialium viam paravimus ad tractatum aggrediendum de illa composita substantia, quae in se una complectitur materiam et spiritum, ideoque dici solet confinium et horizon creaturarum materialium, et spiritualium. Haec substantia dicitur *homo*, qui constat ex corpore corruptibili, et anima spirituali et immortalis, quippe de omnibus perfectionibus tum rerum materialium, tum spiritualium quadantenus participat. Quare scientia, quae disserit de homine, est quasi vinculum quoddam inter Physicam et Metaphysicam, et vulgo dici solet uno nomine Anthropologia, vel etiam Psychologia, sumpto vocabulo a potiore hominis parte, quae est anima spiritualis. Sic per diversas Philosophiae naturalis partes gradatim ascendendo pervenimus ad scientiam de homine, qua mediante progrediemur, Deo bene iuvante, ad Metaphysicam seu ad scientiam divinam. Cum autem in tractatu de homine agendum nobis sit de perceptione sensuum nostrorum, ex qua intellectus materiam suae cognitionis accipit; ideo explicata natura cognitionis sensitivae, et enumeratis potentis sentiendi, quae vigent in homine, qui est animal perfectissimum et rationis particeps, revertemur ad bruta animalia, et investigabimus quanam potentiae sensitivae reperiantur in brutis sive perfectis, sive imperfectis, et demum de ortu et interitu animae belluarum aliqua dicemus. Hac via incommodum superius commemoratum vitabimus bis repetendi easdem quaestiones.

CONCLUSIO COSMOLOGIAE. Ut ea, quae hactenus singillatim explicata sunt, sub uno veluti conspectu ponantur, non erit inopportunum brevem epilogum subiicere praecipuarum quaestionum, quas enodandas suscepimus. Sic melius apparebit rerum series et junctura, et quo pacto prima respondeant extremis, media utrisque, omnia omnibus. Sic etiam illa unitas scientiae efflorescet, quae in rebus mundanis, quarum philosophia imago est et similitudo, maxime viget, et ex qua elegans admirabilisque exoritur pulcritudo universi divinum pulcritudinem imitantis, divinatque gloriam enarrare gentientis. Qua de re cum scientia tota quanta est in declarandis rerum essentis versetur, in Philosophia naturali omnes quaestiones tamquam ad caput, et ad arcem revocantur ad controversiam de principiis naturae. Hoc iacto fundamento, huiusmodi in disputando servavimus ordinem.

1.º Indagare aggressi sumus, quanam sint principia corporum, et incepimus exponendo falsas sententias tum veterum Physicorum

iamdudum ab Aristotele explosas, tum recentiorum, qui veteres quoad ipsa fere verba imitati, corporum principia revocant ad solas causas materiales, quas vel naturae extensae vel inextensae ponunt. Refutatis subinde falsis opinionibus, doctrinam peripatetico-scholasticam, quae decernit, corpora esse essentialiter concreta ex duplici principio, nempe materiali, et formali, propugnauimus utpote unice aptam ad scientificam explicationem exhibendam de substantia corporali, quae unitatem substantialem simul cum multiplicitate partium in se complectitur.

2.º Explorata natura substantiae corporalis, de propriis passionibus eiusdem egimus, et praesertim de quantitate, quae est primum accidens corporum et fundamentum ceterorum; et sic post absconditam litigiosamque quaestionem, quae versatur circa quantitatem, de aliis accidentibus aliqua attigimus.

3.º Cum corpora alia sint viventia seu animata, alia expertia vitae, postquam exposuerimus principia naturae, quae inveniuntur in corporibus inorganicis, de iisdem egimus, prout vigent in corporibus viventibus, quae intrinsecus constant ex corpore organico et anima. Sic primo disseruimus de anima generatim, per quam omnia viventia discernuntur ab inanimis; deinde de anima vegetativa, quae constituit infimum vitae gradum; demum de anima sensitiva.

4.º Sicut in exploranda generatim natura corporali adversarios nacti sumus tum veteres tum recentes, sic eosdem adversarios in natura animatorum explicanda deprehendimus. Veteres quippe causas formales inficiati, generatim decreverunt, omnem animam sive in plantis, sive in brutis, sive in hominibus, non esse nisi aliquod corpus subtilissimum, vel aliquam corporum elementarium missionem, dispositionem, harmoniam. Recentes formarum substantialium osores de anima plantarum fere idem sentiunt ac antiqui; nam plantarum operationes revocant ad vires physicas et mechanicas. De viventibus sensitivis alii docent, bruta agere per vires mechanicas, sicuti cetera corpora; alii admittunt in animantibus principium vitale seu animam, sed eam esse substantiam in sua specie completam docere coguntur. Hinc ad summum tuentur, animam esse formam assistentem, quae corpora movet motu locali, non autem corporibus tribuit esse viventis, quod est munus formae informantis.

FINIS COSMOLOGIAE.

PHILOSOPHIA NATURALIS

PARS ALTERA

DE HOMINE SEU ANTHROPOLOGIA

PROOEMIUM

Cum a nobis in priori parte Philosophiae naturalis satis dictum sit de natura, proprietatibus, et operationibus substantiarum corporali-um, sive inanimatarum, sive viventium; antequam ad Metaphysicam tradendam accedamus, quae disserit de substantiis omnino separatis a materia secundum esse et subsistentiam, ordo rerum postulat, ut specialem interponamus tractationem de homine, de quo consulto in superioribus disputationibus conticimus. Homo enim compositus ex spirituali et corporali substantia, nempe ex anima intellectiva et corpore organico, quod est proprium perfectibile illius nobilissimae formae, primatum sibi vindicat inter omnes visibiles creaturas; et perfectiones rerum materialium cum perfectionibus spirituum in se uno complectitur, ideoque iure dictus fuit *μικροκομος*, idest parvus mundus. Quare de ipso separatim nobis disputandum est, ut cognita eius natura et perfectionibus, quae visibilia cum invisibilibus nectunt ac copulant, facilius tutiorque parata erit via ad res prorsus invisibiles animo cernendas. Verum enim cum tota vis et natura hominis in anima et corpore sita sit, et animae utamur imperio, corporis autem servitute, primas partes sibi vindicat animus, utpote tribuens speciem, et perfectionem corpori, imperiumque exercens; secundas autem corpus, utpote ab anima nobilitatum, eiusque subiectum imperio. Prima ergo consideratio nostra circa animam versabitur; de corpore autem non agemus, nisi secundum quod dicit habitudinem ad animam ratio-